

Maria Mucha

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0002-5867-6404>

Dyplomacja Rzeczypospolitej wobec Rosji w początkach panowania Władysława IV Wazy (1632–1635)

Summary

Polish diplomacy towards Russia in the early years of the reign of Władysław IV Vasa (1632–1635)

The subject of this article thesis is Polish-Russian diplomatic relations in the early years of the reign of Władysław IV Vasa (1632–1635). The thesis focuses on the diplomatic activities conducted between the two countries during the Smolensk war in the years 1632–1634 and immediately after the end of the war. A particularly important issue is the Polish and Russian envoys exchanged in order to ratify peace of Polyanovka.

Keywords: Władysław IV Vasa, The Smolensk War 1632–1634, Michał Fiodorowicz Romanow, Kazimierz Leon Sapieha, Aleksander Piaseczyński, peace of Polyanovka, diplomatic relations, ratification peace of Polyanovka in 1635

Streszczenie

Tematem artykułu są polsko-rosyjskie stosunki dyplomatyczne w pierwszych latach panowania Władysława IV Wazy (1632–1635). Praca koncentruje się na aktywności dyplomatycznej prowadzonej między obu krajami podczas wojny smoleńskiej w latach 1632–1634 i tuż po jej zakończeniu. Szczególnie ważny wątek stanowią wzajemne poselstwa odbywane w celu ratyfikacji pokoju polanowskiego.

Słowa kluczowe: Władysław IV Waza, wojna smoleńska 1632–1634, Michał Fiodorowicz Romanow, Kazimierz Leon Sapieha, Aleksander Piaseczyński, pokój polanowski, stosunki dyplomatyczne, ratyfikacja pokoju polanowskiego w 1635 r.

Przyczyn konfliktu polsko-rosyjskiego w latach 1632–1634 należy przede wszystkim upatrywać w chęci odzyskania przez Moskwę ziem utraconych na mocy rozejmu dywilińskiego zawartego w 1618 r. Jego postanowienia były korzystne dla Rzeczypospolitej, która zyskiwała ziemię smoleńską, siewierską, czernihowską oraz Popowę Górę, Newel, Poczapów i Siebież¹. Perspektywy przywrócenia rosyjskiego stanu posiadania sprzed roku 1618 stały się realne wraz z potwierdzeniem, w początkach stycznia 1632 r., planów wspólnego ataku na Koronę połączonych wojsk cara Michała Romanowa i króla szwedzkiego Gustawa Adolfa. Zygmunt III Waza, choć był już słabego zdrowia, nie pozostawał obojętny na skonsolidowane plany działań obu sąsiednich potęg².

Sprawa agresji z za wschodniej granicy wydawała się na tyle poważna, że stała się jedną z głównych przyczyn zwołania, ostatniego za życia króla Zygmunta, sejmiku nadzwyczajnego. Z jednej z instrukcji dla królewskiego posła na sejmik średzki można dowiedzieć się o niebezpieczeństwie, w jakim znalazła się Rzeczpospolita wskutek wzmożonych działań wschodniego sąsiada na polu zbrojeń i zaciągów do wojska³. Obawy związane z agresją ze strony Rosji zostały wyrażone w legacjach na lutowe sejmiki koronne. Niestety, nie zachowały się do dzisiejszych czasów uchwały sejmikowe powiatów Wielkiego Księstwa Litewskiego⁴. Mimo powszechnego zaniepokojenia bezpieczeństwem granicy wschodniej wśród senatorów pojawiały się głosy sceptyczne co do pośpiechu w sprawie zagrożenia moskiewskiego. Arcybiskup gnieźnieński Jan Wężyk w liście do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego zdystansował się od zdecydowanych działań względem Rosji, nie dając wiary informacjom o prawdopodobieństwie rozpoczęcia konfliktu jeszcze w 1632 r.⁵

¹ M. Nagielski, *Rywalizacja Rzeczypospolitej z Państwem Moskiewskim o dominację w Europie Środkowo-Wschodniej w XVI–XVII w.*, „Sensus Historiae” 2013, t. XI, nr 2, s. 104–105; E. Kotłubaj, *Życie Janusza Radziwiłła*, Wilno–Witebsk 1859, s. 29.

² A. Czwołek, *Piórem i buławą: działalność polityczna Lwa Sapiehy, kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego*, Toruń 2012, s. 633–634.

³ *Legacja dana Janowi Jakubowi Smoguleckiemu, postowi królewskiemu na sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie 19 lutego 1632 r.*, z Warszawy, [w:] *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. I (1616–1632), cz. 2 (1616–1632), wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1962, s. 321–324.

⁴ *Ibidem*, s. 633.

⁵ Diariusz sejmiku warszawskiego 3-niedzielnego, ostatniego za panowania Zygmunta III, Biblioteka Czartoryskich [dalej: BCz], rkps 166, s. 219; *List ks. Jana Wężyka, arcybiskupa gnieźnieńskiego, do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie 19 lutego 1632 r.*, z Skierniewic 7 lutego 1632 r., [w:] *Akta sejmikowe...*, s. 324–328.

Sejm nadzwyczajny obradował w Warszawie między 11 marca a 3 kwietnia 1632 r.⁶ Zgodnie z instrukcją dla posłów celem obrad była ochrona wschodniej granicy i uchwalenie nowych podatków. Zebrani pod laską marszałkowską sędziogo ziemskiego wschowskiego Marcina Żegoty nie wyrażali sprzeciwu wobec konieczności mobilizacji wszystkich sił przeciwko Rosji. Podczas jednego z posiedzeń hetman wielki litewski Lew Sapieha wygłosił przemówienie, w którym szczegółowo przedstawił skalę zagrożenia. Przybliżył słuchaczom plany rosyjsko-szwedzkiego ataku i pertraktacji między obu krajami. Informacje, które zawarł w swoim przemówieniu, znalazły odzwierciedlenie w listach kapitana zamku w Dorohobużu Jerzego Łuskiny. Korespondencja dotarła do stolicy podczas obrad sejmowych, a jej treść potwierdzała powagę sytuacji na linii stosunków dyplomatycznych polsko-rosyjskich. Łuskina alarmował w liście o gromadzących się pod Moskwą i w Wiaźmie wojskach rosyjskich, tatarskich i szwedzkich. Dodatkowo strażę moskiewskie miały nie wpuścić do carskiej stolicy posła wysłanego przez cesarza z powodu polskiego pochodzenia jego służby⁷. W związku z narastającym zagrożeniem zza wschodniej granicy rosły niepokoje koronnych i litewskich elit politycznych. Podczas wciąż trwającego w Warszawie sejmu podjęto działania, które miały być początkiem formalnych kroków względem poczynań rosyjskich. W dniu 1 kwietnia uchwalono konstytucję *O Moskwie*⁸. Potwierdzono zagrożenie ze strony carskiej, jednocześnie wyraźnie podkreślono, że Rzeczpospolita nie chce zrywać postanowień traktatowych podjętych przed laty. Zdecydowano się powołać komisję, która miałaby debatować ze stroną rosyjską, jeśli ta wyraziłaby taką chęć. Wśród członków komisji znaleźli się m.in. hetman wielki litewski Lew Sapieha, hetman polny litewski Krzysztof Radziwiłł, wojewoda kijowski Janusz Tyszkiewicz czy wojewoda smoleński Aleksander Korwin Gosiewski. W tekście konstytucji nie określono bliżej planu, według którego komisja miałaby działać. Powierzono jednak rolę królewiczowi Władysławowi, który miał udać się z wojskami dowodzonymi przez hetmanów koronnych i litewskich w okolice Smoleńska⁹. Mimo zapewnień o konieczności

⁶ A.S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. I (1632–1636), oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 105; W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich*, Kraków 1948, s. 149; I. Lewandowska-Malec, *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009, s. 41.

⁷ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 103; W. Lipiński, *Stosunki polsko-rosyjskie w przededniu wojny smoleńskiej 1632–1634 i obustronne przygotowania wojenne*, „Przegląd Historyczno-Wojсковy” 1931, t. IV, z. 2, s. 244; D. Kupisz, *Smoleńsk 1632–1634*, Warszawa 2017, s. 82.

⁸ *Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. III, Petersburg 1859, s. 338 (konstytucja: *O Moskwie*).

⁹ *Ibidem*; W. Lipiński, *op. cit.*, s. 244–246; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy, wojewody wileńskiego i Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego na tle problemów militarnych i politycznych Rzeczypospolitej w latach 1625–1633*, „Czasy Nowożytne” 2007, t. XX, s. 95–96.

podjęcia konkretnych działań w związku z niebezpieczeństwem rosyjskim ostatni sejm króla Zygmunta nie uchwalił odpowiednio wysokich podatków na ochronę granic. Zignorowany był również głos Krzysztofa Radziwiłła o konieczności powołania wojska w liczbie 20 000, a większość kosztów została przerzucona na barki Wielkiego Księstwa Litewskiego¹⁰.

Rzeczpospolita nie była odpowiednio przygotowana do odparcia ataku ze Wschodu. Pograżona w długach, wyczerpana niedawnymi konfliktami, niespójna w koncepcjach polityki zagranicznej nie stanowiła silnego przeciwnika dla carskiej Rosji. Dodatkowym czynnikiem komplikującym i tak już trudną sytuację Korony i Litwy była śmierć Zygmunta III. Monarcha zmarł 30 kwietnia 1632 r.¹¹

Podczas jednej z majowych tajnych rad senatu zgromadzeni w Warszawie scedowali odpowiedzialność za przygotowanie pogranicznych twierdz na Lwa Sapiechę. Hetman wielki litewski uzyskał również specjalną asekurację na zaciąg potrzebnej liczby wojska, a mieszkańcy Smoleńszczyzny mieli gromadzić broń, żywność i zaciąg żołnierzy¹². Aleksandra Ziober podkreśla, że Lew Sapieha prowadził udaną grę polityczną, która skupiona była na pozostaniu jak najbliższej centrum decyzyjnego państwa. Szybkie przybycie hetmana do Warszawy ułatwiło mu uzyskanie większego poparcia wśród senatorów i pozwoliło pozostać na bieżąco z polityką wewnętrzną i zewnętrzną kraju¹³. Czas bezkrólewia pogłębił również spór między Sapiechą a hetmanem polnym litewskim. Pominiecie Krzysztofa Radziwiłła w sprawie zaciągu wojska było kolejnym krokiem do pogłębienia się trudnej sytuacji w dowództwie wojska litewskiego. Sam Radziwiłł nie zjawił się jednak w Warszawie po śmierci Zygmunta III, by być bliżej podczas podejmowania najważniejszych decyzji. Mimo informacji, jakie otrzymywał od wojewody wileńskiego i jego syna, Kazi-

¹⁰ Diariusz sejmu warszawskiego 3-niedzielnego..., s. 219.

¹¹ *Uniwersał Jana Wężyka, arcybiskupa gnieźnieńskiego, ogłaszający śmierć Zygmunta III, króla polskiego i naczynający sejmiki oraz sejm elekcyjny*, 5 V 1632, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Radziwiłłów, dział II [dalej: AR II], sygn. 1039, s. 1–9; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 111; H. Wisner, *Zygmunt III Waza*, Warszawa 1984, s. 99.

¹² A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 116; D. Kupisz, *op. cit.*, s. 83, 93–94; W. Kaczorowski, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny w okresie bezkrólewia 1632 r.*, Opole 1986, s. 35–36; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiechy...*, s. 96; H. Wisner, *Litwa po zgonie Zygmunta III. Od zjazdu wileńskiego do konwokacji warszawskiej*, „Rocznik Białostocki” 1981, t. XV, s. 46; A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002, s. 232.

¹³ A. Ziober, *Postawy wybranych przedstawicieli rodziny Sapiechów czerejskich wobec elekcji w 1632 roku*, [w:] *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej XVI–XIX wieku*, t. I (*Sapiehowie*), red. T. Ciesielski, M. Sawicki, Opole 2018, s. 46–47.

mierza Leona, hetman polny nie zdecydował się na przyjazd do stolicy i obecność podczas rad senatu¹⁴.

Decyzja senatorów o przekazaniu zabezpieczenia wschodniej granicy Lwu Sapieże była dla Krzysztofa Radziwiłła nie do przyjęcia. Spór między obu magnatami miał charakter kompetencyjny i tym trudniejszy, że zakres władzy hetmańskiej nie był ściśle określony. Lew Sapieha, jako najwyższy zwierzchnik wojska w Wielkim Księstwie Litewskim, miał wpływ na opinię senatorów i podejmowane przez nich decyzje¹⁵. Mimo uzyskania przebaczenia od niedawno zmarłego króla hetman polny litewski pozostawał w cieniu wielkiego Lwa Sapiehy¹⁶.

Z inicjatywy K. Radziwiłła odbył się w Wilnie zjazd szlachty i senatorów Wielkiego Księstwa¹⁷. Wśród obecnych byli m.in.: biskup wileński Abraham Wojna, podskarbi ziemski litewski Stefan Pac, sufragan wileński Jerzy Tyszkiewicz, koniuszy litewski Krzysztof Chodkiewicz, kasztelan smoleński Aleksander Massalski i kasztelan parnawski Gedeon Jarecki. Podczas konwokacji wileńskiej podjęto uchwałę mówiącą o bezpieczeństwie wewnętrznym i zewnętrznym Litwy i przekazującą pełną odpowiedzialność za obronność tego terenu na ręce hetmana polnego litewskiego. Konwokacja trwała najprawdopodobniej jeden dzień, co skłania do stwierdzenia, że była ona dobrze zaplanowana i sprawnie przeprowadzona¹⁸. Według Włodzimierza Kaczorowskiego Krzysztof Radziwiłł ani zebrana na konwokacji szlachta nie mogli wiedzieć o decyzji podjętej na tajnym posiedzeniu rady senatu o przekazaniu pełni dowództwa nad wojskiem litewskim w ręce Lwa Sapiehy. Kaczorowski uznaje, że decyzje wileńskie zostały podjęte w celu zabezpieczenia Litwy i podkreślenia jej odrębności, ale nie były wymierzone przeciwko hetmanowi wielkiemu litewskiemu. Wydaje się, że większy wpływ na decyzje w sprawie wojska litewskiego w okresie bezkrólestwa miał Lew Sapieha niż Krzysztof Radziwiłł¹⁹. Inne zdanie w kwestii informacji o postanowieniach uzgodnionych na radzie sena-

¹⁴ A. Ziober, *Postawy elit Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec elekcji Władysława IV Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2020, s. 87.

¹⁵ A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy...*, s. 95–97.

¹⁶ *Ibidem*; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 105; H. Lulewicz, *Lew Sapieha*, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: *PSB*], t. XXXV, Warszawa–Kraków 1994, s. 84–104.

¹⁷ *Zjazd stanów WKsL. w Wilnie (15 V 1632)*, [w:] *Akta Zjazdów Stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I (*Okresy bezkrólestwa*), oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2006, s. 315.

¹⁸ Uchwała kapturowa Wielkiego Księstwa Litewskiego, postanowiona w Wilnie, 15 V 1632, AGAD, AR II, sygn. 1040, s. 1–19; *Zjazd stanów WKsL. w Wilnie...*, s. 317–323; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 117; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy...*, s. 96–97; H. Wisner, *Litwa pod zgonie Zygmunta III...*, s. 47; A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 232–233.

¹⁹ W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 43–46.

tu w Warszawie mają Andrzej Rachuba i Aleksandra Ziober, którzy uważają, że zebrani w Wilnie już 10 maja wiedzieli o decyzjach, jakie zapadły w stolicy, co osłabia tezę, jakoby postanowienia wileńskie nie były wymierzone wprost przeciw L. Sapieże²⁰. Arkadiusz Czwołek podkreśla wpływ, jaki hetman wielki litewski wywarł na senatorów podczas majowego posiedzenia rady. Sapieha miał celowo nakłonić senatorów do pominięcia Radziwiłła w kierowaniu wojskiem w przypadku agresji moskiewskiej, mimo że sam nie był do tego wystarczająco kompetentny²¹. Hetman wielki litewski nie przyjął decyzji konwokacji wileńskiej, uznając ją za nielegalną. W świetle obowiązujących przepisów, zgodnie z art. 15 Statutu Litewskiego, tylko sejm walny mógł stanowić nowe prawa dla Rzeczypospolitej. Jednak opór Sapiehy nie był na tyle silny, by nie uznano postanowień wileńskich, a list wysłany do sejmiku generalnego, w którym wyrażał swoje głębokie niezadowolenie zastaną sytuacją i jawnie nazywał spotkanie w Słoniemiu nielegalnym, nie spotkało się z szerszym poparciem²². Odbywające się miesiąc później sejmiki przedkonwokacyjne litewskie oraz sejmik generalny w Słoniemiu z 14 czerwca tego roku zaaprobowwały postanowienia aktu wileńskiego. Ponadto obydwu hetmanom, mimo przedłużającego się sporu, wystawiono potrzebną asekurację na zaciąg wojska²³.

Konflikt na najwyższym szczeblu wojskowym, w którym swoją rolę odegrał również hetman polny koronny Marcin Kazanowski, wpłynął na chaos i dezorganizację w chwili niebezpieczeństwa ze strony Rosji. Sprawy wewnętrzne bezpośrednio przełożyły się na przygotowanie Rzeczypospolitej do zbliżającego się ataku ze strony wojsk carskich, a brak jasno wyznaczonych kompetencji hetmańskich tylko pogłębiał i tak trudną dla państwa polskiego sytuację. Ówczesny kanclerz wielki litewski Albrycht Stanisław Radziwiłł stwierdził:

²⁰ A. Ziober, *Postawy wybranych przedstawicieli...*, s. 49; A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 232.

²¹ Uchwała kapturowa Wielkiego Księstwa Litewskiego, postanowiona w Wilnie, 15 V 1632, AGAD, AR II, sygn. 1040, s. 1–19; *Zjazd stanów WKsL. w Wilnie...*, s. 317–323; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 117; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy...*, s. 96–97; H. Wisner, *Litwa po zgonie Zygmunta III...*, s. 47.

²² A. Ziober, *Postawy wybranych przedstawicieli...*, s. 49; A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 233–234; A. Ziober, *Postawy elit...*, s. 89.

²³ Uchwała kapturowa Wielkiego Księstwa Litewskiego, postanowiona w Wilnie, 15 V 1632, AGAD, AR II, sygn. 1040, s. 2–16; Punkty instrukcji sejmiku powiatu wilkomirskiego, danej posłom na konwokację, 1632, *ibidem*, sygn. 1085, s. [1–3]; Instrukcja sejmiku województwa i powiatu trockiego, dana posłom na konwokację, 1632, *ibidem*, sygn. 1084, s. 1–3; *Zjazd główny (sejmik generalny) przedkonwokacyjny w Słoniemiu (14 VI 1632)*, [w:] *Akta Zjazdów Stanów...*, s. 324–325; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 118; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy...*, s. 98; A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 162, 233.

Gdyby naszych ożywiła miłość ojczyzny, dawno by już dostarczono Smoleńskowi posiłków. Lecz bezwstydną niezgodą magnatów jeszcze przed zrodzonym niebezpieczeństwem spowodowała zwłokę obezwładniającą wszystkim ręce do wojny, a kiedy ze wschodu nadeszła groźba, jeszcze przed zwycięstwem niezgodą wodzów stała się główną przyczyną powolności poczynañ²⁴.

Zwołany w Wilnie Zjazd Główny Wielkiego Księstwa Litewskiego wysłał do Moskwy pismo, w którym zapewniano Rosjan o dotrzymaniu rozejmu zawartego w 1618 r. i spodziewano się takiej samej odpowiedzi ze strony cara. Z okresu bezkrólewia zachowały się instrukcje poselskie przekazane posłom przed sejmem elekcyjnym, a z ich treści wynika, że wśród wielu poruszanych tematów jednym z najważniejszych była ochrona wschodniej granicy Rzeczypospolitej²⁵.

Obrady sejmu konwokacyjnego rozpoczęły się 22 czerwca 1632 r. w Warszawie²⁶. Kwestia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa była wielokrotnie podejmowana, choć jak się zdaje, kierunek działań w sprawie Rosji nie był jednolity. Prymas Jan Wężyk zapewnił posłów o chęci podtrzymania pokoju z Moskwą i zlecił hetmanowi wielkiemu litewskiemu obserwowanie rozwoju sytuacji²⁷. Interreks nie spotkał się aprobatą wielu obradujących, którzy byli sceptycznie nastawieni do konieczności podjęcia niezwłocznych rozmów ze wschodnim sąsiadem. Część senatorów z Lwem Sapiehą, Łukaszem Opalińskim, Tomaszem Zamoyskim, Stanisławem Radziejowskim i Mikołajem Firlejem na czele nie poparło koncepcji arcybiskupa, uważając rozmowy z Rosją podczas bezkrólewia za szkodliwe. Wydaje się, że zebrani na sejmie w większości zgadzali się w sprawie praktycznej obrony Rzeczypospolitej, jednomyślnie opowiadając się za zabezpieczeniem zamków na granicy i zwołaniem pospolitego ruszenia. Byli negatywnie nastawieni do prowadzenia rozmów i działań na polu dyplomatycznym. Ostatniego dnia sejmu ponownie dyskutowano nad kwestią bezpieczeństwa zewnętrznego Rzeczypospolitej. Zdecydowano się, w razie potrzeby, zaciągnąć 4500 żołnierzy oraz kontynuować ideę komisji, powołanej

²⁴ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 361.

²⁵ Instrukcja obywateli powiatu wilkomirskiego, dana posłom na konwokację generalną warszawską, przed sejmem elekcyjnym, 4 VI 1632, AGAD, AR II, sygn. 1050, s. 1–4; Punkty instrukcji sejmiku powiatu wilkomierskiego, danej posłom na konwokację, 1632, *ibidem*, sygn. 1085, s. 1–3; Instrukcja sejmiku powiatu pińskiego, dana posłom na konwokację warszawską przed zjazdem w Słonimiu, *ibidem*, sygn. 1086, s. 1–3; *Zjazd stanów WKsL. w Wilnie...*, s. 316–317, 324–325; H. Wisner, *Władysław IV Waza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995, s. 64.

²⁶ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 119; W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 88.

²⁷ K. Radziwiłł, *Propozycja Imci księdza arcybiskupa (Wężyka)*, [w:] *Księcia Krzysztofa Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego sprawy wojenne i polityczne 1621–1632*, Paryż 1859, s. 614–616.

jeszcze w czasie sejmu marcowo-kwietniowego. Również tym razem nie określono dokładnego planu działania gremium. Nie uchwalono także specjalnych podatków²⁸.

Podczas sejmu elekcyjnego obradującego między 27 września a 15 listopada 1632 r. obawy związane z rychłym atakiem Rosji na Polskę okazały się słuszne²⁹. Dnia 26 października przerwano obrady z powodu wiadomości o przekroczeniu przez wojska moskiewskie granicy litewskiej. Wieści przekazał chorąży smoleński Marcin Karliński, który natychmiast domagał się podjęcia stosownych działań³⁰. W dalszych dniach obrad do Warszawy napływały nowe wieści związane z dotarciem wojsk carskich do Dorohobuża i kierowaniu się w stronę Smoleńska³¹. Król Władysław wyraził swoją aprobatę dla wysłania wojsk przeciwko Rosji po uprzedniej zgodzie stanów sejmujących. Ostatecznie zdecydowano się na powołanie komisji z Janem Wężykiem, Jakubem Zadzikiem, Albrychtem Stanisławem Radziwiłłem, Janem Mikołajem Daniłowiczem, Stefanem Pacem, Stanisławem Koniecpolskim, Lwem Sapiehą i Krzysztofem Radziwiłłem. Jej działania skoncentrowały się na uporządkowaniu spraw związanych z wypłaceniem żołdu i zorganizowaniu finansów na dalsze kroki militarne. Podczas trwającego sejmu elekcyjnego nie pojawiła się w Warszawie delegacja poselstwa rosyjskiego, co przy obecności wysłanników ze Szwecji czy Cesarstwa potwierdzało nieprzychylny stosunek Moskwy do Rzeczypospolitej. Przybytemu zaś pod koniec października agentowi angielskiemu Franciszkowi Gordonowi złożono podziękowania i wyrażono nadzieję na podjęcie przez Karola I mediacji między Polską a Rosją³². Gdy 5 listopada dotarła do sejmujących wiadomość o możliwym oblężeniu Smoleńska przez siły moskiewskie, zdecydowano się wyznaczyć przedstawicieli senatu, którzy wspólnie opracowaliby plan obrony przed Rosją. Wśród członków znaleźli się Stanisław Lubomirski, Marcin Kazanowski, Stanisław Potocki, Lew Sapieha i Janusz Tyszkiewicz. Zobowiązano nowo obranego króla-elektę Władysława IV do zdecydowanych działań w obliczu wszczęcia wojny przez Moskwę i powołania komisarzy do rozmów z wrogiem³³. Pod koniec roku do hetmana polnego litewskiego Krzysztofa Radziwiłła zaczęły napływać listy od szlachty z województw witebskiego i połockiego z prośbą o pomoc

²⁸ W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 122–129.

²⁹ Diariusz sejmu elekcyjnego 1632 r. oraz odpisy akt z okresu bezkrólestwa po śmierci Zygmunta III, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. 352/II, s. [1].

³⁰ *Ibidem*, s. [41]; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 142, 241–242; W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 213, 280–281.

³¹ Diariusz sejmu elekcyjnego 1632 r. ..., s. [43]; W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 281.

³² A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 184, 241; W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 282–283, 296, 317–318.

³³ Diariusz sejmu elekcyjnego 1632 r. ..., s. [48–49]; W. Kaczorowski, *op. cit.*, 283–285.

w zabezpieczeniu podległych im obszarów przed rosyjskim atakiem. Sytuacja stała się coraz bardziej napięta i wymagała natychmiastowych działań³⁴.

Początek wojny Rosjanie planowali na wiosnę 1632 r., jednak skutek czynników zewnętrznych (trwającej wojny trzydziestoletniej) i wewnętrznych, trudu przygotowań do walki i przede wszystkim sporu w dowództwie nad armią działania militarne podjęto dopiero na jesieni. W dniu 22 września 1632 r. oddziały dowodzone przez Michała Szeina opuściły Możajsk i w początkach października przekroczyły granicę litewską, a 18 października pierwsze z nich stanęły pod murami Smoleńska³⁵. Działania wojenne prowadzone między jesienią 1632 r. a początkiem roku 1633 przyniosły Rosjanom umocnienie swojej pozycji względem Rzeczypospolitej poprzez zdobycie kluczowych twierdz nadgranicznych, takich jak Dorohobuż, Czernihów, Siewiersk czy Biała³⁶. Podczas trwającego w Warszawie sejmiku koronacyjnego Władysława Wazy podjęto zdecydowane kroki wobec poczynań Rosji. Po pierwsze, w konstytucji *Wojna moskiewska*³⁷ Władysław zapowiedział, że za zgodą stanów sejmujących wyruszy przeciwko agresorowi, argumentując to zerwaniem postanowień dywilińskich. Po drugie, uchwalono konstytucję *Komisja do Moskwy*³⁸ o wysłaniu za wschodnią granicę wcześniej powołanych komisarzy odpowiedzialnych za rozmowy pokojowe. Przybycie w okolice Smoleńska na przełomie sierpnia i września 1633 r. armii Władysława IV zamykało pierwszy etap wojny, nazywany radziwiłłowskim. Dotychczas niezbyt liczne wojska litewskie, na których czele stał hetman polny litewski Krzysztof Radziwiłł, utrudniały Rosjanom oblężenie miasta³⁹. Analiza działań zbrojnych prowadzonych do końca 1633 r., także w okolicach

³⁴ List obywateli województwa witebskiego, do Krzysztofa II księcia Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego, z prośbą o pomoc przeciw wojskom moskiewskim, 28 XI 1632, AGAD, AR II, sygn. 1074, s. 1–2; List obywateli województwa połockiego do Krzysztofa II księcia Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego, z prośbą o posiłki przeciw Moskwie, 6 XII 1632, *ibidem*, sygn. 1076, s. 1–2.

³⁵ *Relatia wojny moskiewskiej, którą do JKMcI ks. Radziwiłła wojewoda wileński, hetman W. Ks. Lit. czynił w Warszawie na sejmie w lipcu 1634*, oprac. W. Lipiński, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. VII, z. 1, s. 117; D. Kupisz, *op. cit.*, s. 101–102.

³⁶ *Relatia wojny moskiewskiej...*, s. 117; M. Nagielski, *Wstęp*, [w:] *Diariusz kampanii smoleńskiej Władysława IV 1633–1634*, oprac. idem, Warszawa 2006, s. 9–10; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 182; E. Kotłubaj, *op. cit.*, s. 29.

³⁷ *Volumina legum...*, s. 372–373 (konstytucja: *Wojna Moskiewska*).

³⁸ *Ibidem*, s. 373 (konstytucja: *Kommissya do Moskwy*).

³⁹ D. Kupisz, *op. cit.*, s. 131–135; H. Wisner, *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1995, s. 88–89; W. Lipiński, *Organizacja odsieczy i działania wrześniowe pod Smoleńskiem w r. 1633*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. VI, z. 2, s. 184–186; M. Nagielski, *Hetman polny litewski Krzysztof II Radziwiłł w dobie kampanii*

Góry Pokrowskiej, Bogdanowej Okolicy i Żaworonkowych Wzgórz, uwidacznia systematycznie słabnącą siłę wojsk moskiewskich wobec coraz silniejszych i skupionych wojsk Rzeczypospolitej. Nieudane działania militarne i liczne czynniki zewnętrzne skłoniły stronę rosyjską do rozpoczęcia rozmów już jesienią tego roku⁴⁰. Uzgodniono wówczas szczegóły dotyczące obustronnej wymiany jeńców⁴¹. Rosjanie zaproponowali podjęcie negocjacji w sprawie ewentualnego traktatu, jednak odwołanie przez nich terminu spotkania uświadomiło polskim decydom, że przeciwnicy chcą tylko zyskać więcej czasu na przygotowanie się do nowego ataku. Dnia 18 listopada podpisano układ między wojewodzie smoleńskim Abrahamowiczem a bojarem Fiodorem Suchotyńem, określający warunki wydania jeńców⁴².

Z końcem listopada po raz pierwszy car Michał Romanow wysłał do dowódcy wojsk rosyjskich wiadomość o konieczności zawarcia rozejmu z Rzeczpospolitą, pod warunkiem że wycofa się ona z ziem poza Dorohobuż⁴³. Władysław IV odmówił, nie wykluczyło to jednak prowadzenia dalszych rozmów. Sytuację jeszcze bardziej skomplikowało przechwycenie przez patrol hetmana Kazanowskiego Artemija Ogibałowa, który wiozł korespondencję od cara adresowaną do dowódcy rosyjskiego. Wynikało z niej, że stronie rosyjskiej zależało na ludzeniu Rzeczypospolitej możliwością zawarcia pokoju, a jednocześnie chodziło o zyskanie czasu na odpowiednie przygotowanie wojsk moskiewskich oblegających Smoleńsk i ponownego ataku. Treść korespondencji od cara Michała Romanowa wskazywała, że Szein pod pozorem dalszej wymiany jeńców powinien skierować rozmowy na sprawy zawarcia rozejmu⁴⁴. Jeśli Rzeczpospolita byłaby chętna, rosyjski dowódca dostał upoważnienie na zawarcie odpowiedniego traktatu na najdłużej pięć lat,

---

smoleńskiej 1632–1634, [w:] *Radziwiłłowie w służbie Marsa*, red. idem, K. Żojdź, Warszawa 2017, s. 109–113.

⁴⁰ *Jakub Zadzik do Stanisława Koniecpolskiego, spod Smoleńska 23 IX 1633*, [w:] *Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646*, oprac. A. Biedrzycka, Kraków 2005, s. 146; *Władysław IV do Stanisława Koniecpolskiego, obóz pod Smoleńskiem 25 IX 1633*, [w:] *ibidem*, s. 147; J. Moskorzowski, *Dyaryusz wojny moskiewskiej 1633 roku*, wyd. A. Rembowski, Warszawa 1895, Biblioteka Ordynacji Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzieńskiego, t. XIII, s. 44; *Relatia wojny moskiewskiej...*, s. 119–120; *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 109–126, 141–154; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 322–323, 327–329; M. Nagielski, *Wstęp...*, s. 23–28; D. Kupisz, *op. cit.*, s. 131–135; E. Kotlubaj, *op. cit.*, s. 31–32.

⁴¹ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 333, 335.

⁴² J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 57.

⁴³ *Ibidem*, s. 67; *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 145–171; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 337–339; W. Lipiński, *Wojna smoleńska 1632–1634*, Połomia 2012, s. 234–236.

⁴⁴ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 73; W. Lipiński, *Wojna smoleńska...*, s. 234–236.

gdyby jednak Polacy zaproponowali pokój wieczny, Rosjanie mieli zażądać uznania przez Władysława IV tytułu carskiego Michała Romanowa i postarać się o zwrot dotychczas zdobytych zamków przygranicznych⁴⁵. Co najważniejsze, listy cara do Michała Szeina dowodziły, że Rosja przyznała się do słabości w toczącej się wojnie i gotowa była, na odpowiednich dla siebie warunkach, ją zakończyć. Strona polska chciała wykorzystać fakt przechwycenia carskiej korespondencji i tym zmusić przeciwnika do poddania się⁴⁶.

W dniu 24 grudnia 1633 r. K. Radziwiłł wysłał do Michała Szeina list, w którym informował go o tym, że Rzeczpospolita zna zamiary Rosji. Hetman pisał, że dotychczasowe polityczno-dyplomatyczne działania Moskwy wobec Polski nie były skuteczne, wobec czego jedynym wyjściem dla dowódcy armii carskiej jest kapitulacja⁴⁷. Dnia 4 stycznia 1634 r. wysłano do Moskwy pisarza smoleńskiego Mikołaja Woronicza⁴⁸. Miał on za zadanie dostarczyć carowi list senatorów, który wyrażał aprobatę Rzeczypospolitej dla podjęcia rozmów pokojowych i zapewniał o szczyrych intencjach strony polskiej. Posłaniec dotarł do Rosji, gdzie został przyjęty zgodnie z wszystkimi zasadami dyplomacji, po czym 27 stycznia został odprawiony z dwoma carskimi gońcami, tj. dworzaninem Horychwostowem i poddiaczym Piotrem Spiridowem, którzy mieli uzgodnić szczegóły z przedstawicielami Korony i Litwy. Zostali oni przyjęci przez stronę polską pod koniec lutego pod Smoleńskiem. Wspólnie podjęto decyzję w sprawie pierwszego zjazdu, który wyznaczono na 31 marca nad rzeką Polanówką⁴⁹.

Wraz z początkiem roku 1634, prócz wielu działań na polu dyplomacji, zintensyfikowano zaangażowanie w sprawy militarne. Zdecydowano się na akcję dywersyjną od strony Ukrainy, co miało powstrzymać wojska przeciwnika od marszu ku Smoleńskowi⁵⁰. Jednak już w lutym Michał Szein, wskutek zmęczenia i złej

⁴⁵ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 73.

⁴⁶ D. Kupisz, *Kapitulacja armii moskiewskiej Michała Borysowicza Szeina pod Smoleńskiem w 1634 r.*, [w:] *Kapitulacje w dziejach wojskowości polskiej i powszechnej*, red. A. Niewiński, Oświęcim 2018, s. 196–197; W. Lipiński, *Wojna smoleńska...*, s. 234–236; M. Nagielski, *Hetman polny litewski...*, s. 118.

⁴⁷ *List od księcia Imci Pana Krzysztofa Radziwiłła, wojewody wileńskiego, hetmana W. Ks. Litewskiego, do Sehina Borysewicza, bojarzyna dumnego i na ten czas hetmana najwyższego nad wojskiem moskiewskim pod Smoleńskiem nad Dniestrem w oblężeniu od króla Imci leżącego, z obozu na Bogdanowej okolicy, 24 grudnia 1633 roku*, [w:] *Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, sprawy wojenne i polityczne, 1621–1632*, Paryż 1859, s. 705–709.

⁴⁸ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 74.

⁴⁹ W. Godziszewski, *Polska a Moskwa za Władysława IV*, „Rozprawy Wydziału Filozoficzno-Historycznego” 1930, seria 2, t. XLII, nr 6, s. 13.

⁵⁰ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 83–84; W. Lipiński, *Wojna smoleńska...*, s. 220–227.

kondycji rosyjskiej armii, skłaniał się ku przyspieszonym rozmowom pokojowym⁵¹. Negocjacje rozpoczęły się 12 lutego w siedzibie Zygmunta Radziwiłła na Żaworonkowych Wzgórzach⁵². Stronę koronną reprezentowali: sekretarz królewski Andrzej Rej, Mikołaj Abramowicz, Mikołaj Korff, Jakub Butler, Reinhold Rosen, Charliński, Jan Teofil Moskorzewski i Strachocki. Przedstawicielami strony rosyjskiej byli: Aleksander Lesley, Fiodor Suchatin, Ozierński, Laryszkin i pułkownik Charles d'Ebert. Spotkanie niespodziewanie kazał przerwać Władysław, dowiedziawszy się, że Rosjanie nie zgodzili się, by Waza nadal używał tytułów carskich. Sprawa została załagodzona i niedługo później powrócono do rozmów⁵³. Data podpisania umowy polsko-rosyjskiej nie jest dokładnie znana. W *Pamiętniku* kanclerz wspomina o 20 lutego, a Edward Kotlubaj mówi o 18 lutego. Literatura jednak zgodnie podaje 25 lutego 1634 r. jako datę faktycznej kapitulacji wojsk Szeina⁵⁴. Stosowny akt zawierał 21 punktów. Rosjanie mogli wycofać się do Moskwy wolno, pod warunkiem oddania artylerii i amunicji. Zostali również zobowiązani do wypuszczenia wszystkich jeńców wojennych, a także wyprowadzenia wojska ze zwiniętymi chorągwiami, bez zwyczajowych odgłosów trąb i bębnow⁵⁵. Dzień po poddaniu się nieprzyjacielskich wojsk Janusz Radziwiłł, Adam Kazanowski i Jan Mikołaj Daniłowicz odebrali przysięgę od głównodowodzącego i wszystkich zasiadających w dowództwie wojsk carskich. Swoistym symbolem był marsz wycofującej się kolumny wrogich oddziałów wzdłuż drogi Jelińskiej. Wydarzenie obserwowali: król Władysław i królewicz Jan Kazimierz z kanclerzem Jakubem Zadzikiem, hetmanem Krzysztofem Radziwiłłem, wojskowymi i senatorami⁵⁶. Jeszcze w marcu 1634 r. Krzysztof Radziwiłł wygłosił mowę w obecności króla Władysława, której *clou* stanowiła potrzeba zawarcia porozumienia z Rosjanami, którzy – jak stwierdzał hetman polny litewski – gotowi byli do rozmów⁵⁷.

⁵¹ *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 268–274; E. Kotlubaj, *op. cit.*, s. 33, 35.

⁵² Edward Kotlubaj podaje inną nazwę miejsca rozmów: Skowronkowa Góra.

⁵³ J. Moskorzewski, *op. cit.*, s. 93–94; D. Kupisz, *Kapitulacji armii moskiewskiej...*, s. 229–230.

⁵⁴ J. Moskorzewski, *op. cit.*, s. 194; W. Lipiński, *Kampania zimowa 1633/34 i kapitulacja Szeina*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. VII, z. 2, s. 243–254; D. Kupisz, *Kapitulacja armii moskiewskiej...*, s. 201.

⁵⁵ J. Moskorzewski, *op. cit.*, s. 104; *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 282–289; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 361; E. Kotlubaj, *op. cit.*, s. 33.

⁵⁶ J. Moskorzewski, *op. cit.*, s. 107, 109; W. Lipiński, *Wojna smoleńska...*, s. 243–244; M. Nagielski, *Hetman polny litewski...*, s. 119.

⁵⁷ Mowa Krzysztofa II księcia Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego, przed królem Władysławem IV po wzięciu do niewoli Michaiła Szeina, 3 III 1634, AGAD, AR II, sygn. 1131, s. 1–6.

Spotkanie polsko-rosyjskie zaplanowane na 31 marca nie odbyło się we wcześniej wyznaczonym terminie przez warunki pogodowe, które uniemożliwiły posłom rosyjskim dotarcie na miejsce bez opóźnienia. Negocjacje podjęto dopiero 30 kwietnia 1634 r.⁵⁸ W odniesieniu do prowadzonych rozmów polsko-rosyjskich warto dodać, że występuje w tym temacie rozbieżność między treściami zawartymi w materiałach źródłowych a spotykanymi w literaturze przedmiotu. Zarówno w *Diariuszu kampanii smoleńskiej Władysława IV 1633–1634*⁵⁹, *Pamiętniku Stanisława Albrychta Radziwiłła*⁶⁰, jak i w *Dyaryuszu wojny moskiewskiej 1633 roku*⁶¹ Jana Moskorzewskiego autorzy lokalizują miejsce spotkania nad rzeką. Występuje pod nazwami: Polanówka, Poslanowka i Polanowka. Tylko w *Dyaryuszu* dokonane zostało rozróżnienie na miejsce, jakim jest Polanowka, a rzekę Polanówkę. W literaturze przedmiotu autorzy korzystają najczęściej wymiennie z nazwy „Polanówka”, co ważne, zarówno dla określenia rzeki, jak i miejscowości. Wyjątek stanowi W. Godziszewski, który zwraca uwagę na niespójność zapisu miejsca rozmów, podkreślając, że można spotkać się zarówno z nazwą Polanówka, jak i Polanowo⁶². Co do miejsca, w którym zatrzymała się strona polska, literatura zgodnie podaje wieś Siemlowo⁶³.

Obie zwaśnione strony zdecydowały się na wymianę kurtuazyjnych listów zapewniających o dobrej woli komisarzy wysłanych na rozmowy pokojowe. W trakcie przygotowań do spotkania nad Polanówką wciąż toczyły się walki o Białą, którą wojska Rzeczypospolitej oblegały od 18 marca 1635 r. Działania militarne trwały od wielu miesięcy i nie przynosiły żadnej ze stron satysfakcjonującego rozwiązania. W swoim liście Rosjanie nie tylko wzywali króla do przybycia na rokowania, lecz także zapewnili, że zrezygnują z Białej na rzecz Litwinów. Taki ruch był korzystny dla wojsk królewskich, które mogły wycofać się z honorem. Po odstąpieniu od twierdzy oddziały Rzeczypospolitej skierowały się nad Polanówkę, kończąc ostatecznie działania zbrojne toczony wojny⁶⁴.

⁵⁸ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 118; W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 13; W. Czapliński, *Władysław...*, s. 167. J. Moskorzowski podaje 29 IV jako datę przybycia polskich posłów na rozmowy.

⁵⁹ *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 310.

⁶⁰ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 317.

⁶¹ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 132.

⁶² W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 13.

⁶³ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 317; W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 13. W artykule wykorzystana jest transliteracja wersji oryginalnej – Siemlowo (ros. Семлёво), możemy jednak spotkać się z różną jej pisownią, tj. Szemłowo, Semlewo, Semlew, Siemlowo, Szemelewo.

⁶⁴ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 377; J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 128–129, 131; D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 250–251; E. Kotłubaj, *op. cit.*, s. 34–35.

Zarówno Rzeczpospolita, jak i Rosja chciały zakończenia wojny. Polscy posłowie, nauczeni doświadczeniem sprzed kilku lat, wiedzieli, że dla Rzeczypospolitej rozejm nie jest wystarczającym rozwiązaniem. Priorytetem dla Korony i Litwy było utrzymanie ziem przyznanych im w Dywilinie i zawarcie wieczystego pokoju. Głównym celem strony rosyjskiej było doprowadzenie do zrzeczenia się przez Władysława praw do korony carskiej⁶⁵. Stronę polsko-litewską reprezentowali: kanclerz wielki koronny Jakub Zadzik, hetman wielki litewski Krzysztof Radziwiłł, hetman polny koronny Marcin Kazanowski, kasztelan kamieniecki Aleksander Piaseczyński, sekretarz królewski Mikołaj Gniewosz, referendarz wielki litewski Marcjusz Tryzna, chorąży nadworny litewski Aleksander Ogiński oraz starosta libuski Andrzej Rej⁶⁶. Po stronie rosyjskiej wśród rozmówców znaleźli się: namiestnik pskowski Fiodor Szeremietiew, okolniczy Aleksiej Lwow, dworzaniek Stiepan Projestiew, Grigorij Nieczajew i wojewoda Wasilij Prokofiew⁶⁷. Rosyjscy komisarze byli nieustępliwi wobec polskich starań o zachowanie prawa Wazy do tronu moskiewskiego. Komisarze Rzeczypospolitej zaproponowali, by Władysław otrzymywał corocznie 100 000 rubli za zrzeczenie się praw do korony, a w zamian wysłannicy carscy mieli zgodzić się na oddanie zagarniętych podczas wojny zamków. Cel Rosjan został osiągnięty dopiero pod koniec maja, kiedy do Siemłowa przybył król Władysław. Wyraził wówczas zgodę na zrzeczenie się carskiej korony⁶⁸.

Podczas rokowań niesłychanie ważną rolę odgrywali Jakub Zadzik i Aleksander Gosiewski⁶⁹. Ich spojrzenie na rozwiązanie spraw spornych nie było jednak spójne. Kanclerz wielki koronny był zwolennikiem pójścia na kompromis, wojewoda smoleński zaś reprezentował wobec Rosji twarde i nieustępliwe stanowisko. Zadzik zarzucił Rosjanom zerwanie rozejmu dywilińskiego i zbyt szybkie podjęcie decyzji o rozpoczęciu wojny. W opinii kanclerza należało najpierw wysłać do Rzeczypospolitej poselstwo w celu przedyskutowania kwestii spornych. Wojewoda Gosiewski oczekiwał jasnego ustalenia granicy między obu państwami, według postanowień z 1494 r. Pozbawiłoby to Rosję praw do jakichkolwiek roszczeń do ziem ruskich, również do Smoleńszczyzny. Wśród rosyjskiej grupy posłów także wy-

⁶⁵ W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 13–14.

⁶⁶ J. Urwanowicz, *Piaseczyński (Piasoczyński) Aleksander*, [w:] *PSB*, t. XXV, Wrocław 1980, s. 800–803; A. Przyboś, *Kazanowski (z Kazanowa Kazanowski) Marcin*, [w:] *PSB*, t. XII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 257–259; D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 252; J. Dorobisz, *Jakub Zadzik (1582–1642)*, Opole 2000, s. 219; M. Nagielski, *Hetman polny litewski...*, s. 121.

⁶⁷ J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 129; D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 252.

⁶⁸ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 377–378; W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 14–18; E. Kotlubaj, *op. cit.*, s. 35–36.

⁶⁹ S. Herbst, *Gosiewski Aleksander*, [w:] *PSB*, t. VIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1959–1960, s. 339–340.

stępowały różnice zdań co do akceptowalnych rozwiązań. Taka sytuacja miała miejsce, gdy starły się dwa głosy: komisarzy Fiodora Szeremietiewa i Aleksieja Lwowa.

Po długich negocjacjach, trwających blisko sześć tygodni i obejmujących 13 spotkań, kanclerz wielki koronny przedstawił posłom carskim propozycję postanowień pokojowych. Głównym punktem zaprezentowanym przez Zadzika był powrót do stanu posiadania sprzed rozpoczętej wojny, tj. sprzed roku 1632. Nie ukrywano, że Rzeczpospolita oczekuje rekompensaty za zrzeczenie się korony carskiej przez Władysława, co nastąpiło 27 maja. Za możliwe zadośćuczynienie uważano: Briąnsk, Włość Komarowską, Miezieck bądź Massalsk, które wcześniej już należały do Litwy. Strona moskiewska nie chciała się zgodzić na takie brzmienie traktatu pokojowego, uważając, że Michał Romanow nie powinien płacić za tytuł carski. Ostatecznie osiągnięto w tej sprawie kompromis. Co prawda Rzeczpospolita nie uzyskała żadnej z wymienionych miejscowości, lecz król otrzymał jednorazową zapłatę 20 000 rubli. Władysław IV, który był już w drodze powrotnej znan Polanówki, zażądał, by w traktacie podkreślono dodatkowo, że cztery z twierdz, które zwraca obecnie Państwo Moskiewskie, oddano Polsce w ramach zrzeczenia się polskiego monarchy prentensji do carskiej korony⁷⁰. Chodziło o te twierdze, które po 1618 r. należały do Korony i Litwy, z wyjątkiem Sierpiejska, który pozostawał w rękach moskiewskich⁷¹. Kanclerz Zadzik przewidując, że może być to punkt sporny, zaproponował formułę: „względem tego prawa ustąpienia tytułu, przyznania i pokoju postępuje jako samemu KJM, tak i Koronie Polskiej i WXL niżej wymienione zamki”⁷². Wojska rosyjskie musiały wycofać się ze wszystkich twierdz, które znajdowały się na terenach Korony i Litwy, co uczyniły. Michał Romanow zrzekł się wcześniej wysuwanych pretensji do Inflant, Estonii i Kurlandii. Traktat pokojowy z 1634 r. rozwiązywał ostatecznie kwestię praw Władysława IV do korony carskiej. Polski król zrzekł się wszelkich praw i pretensji do tronu moskiewskiego na rzecz Michała Fiodorowicza Romanowa, którego uznał prawowitym rosyjskim monarchą. Na mocy postanowień znan Polanówki Waza był zobowiązany do oddania aktu elekcji z 1610 r., który od bojarów dostał hetman Stanisław Żółkiewski. Traktat zawierał również punkty zapewniające wolny handel między Rzeczpospolitą a Rosją, z wyjątkiem ich miast stołecznych, oraz wzajemną wymianę jeńców, którzy trafili w ręce przeciwnika od czasu tzw. wielkiej smuty. Na obu monarchach spoczywał obowiązek zaprzysiężenia pokoju i poinformowania o jego zawarciu państwa ościenne⁷³.

⁷⁰ J. Dorobisz, *op. cit.*, s. 220–222; E. Kotłubaj, *op. cit.*, s. 36.

⁷¹ Pacta z Moskwą na Polanowce A[nno] 1634 Iuni 14 dnia skończone, 14 VI 1634, AGAD, AR II, sygn. 1133, s. [6–10]; J. Dorobisz, *op. cit.*, s. 222; H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 74–75.

⁷² Cit. per.: J. Dorobisz, *op. cit.*, s. 221.

⁷³ *Diariusz kampanii smoleńskiej...*, s. 310–316; W. Godziszewski, *op. cit.*, s. 19; D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 252–253; E. Kotłubaj, *op. cit.*, s. 36.

Pokój polanowski doprowadził do uspokojenia niepokojów między obu państwami, które trwały od 1609 r. Podpisany traktat okazał się ostatnim, który wieńczył wygraną dla strony polskiej wojnę ze wschodnim sąsiadem. Postanowienia znad Polanówki były zadowalające dla Władysława IV i stanowiły korzystne rozwiązanie sporów toczonych od dziesięcioleci. Pokój potwierdzał polskie panowanie na Smoleńszczyźnie, Czenihowszczyźnie i Siewierszczyźnie. Były to księstwa odstąpione Rzeczypospolitej w rozejmie dywilińskim, lecz zaatakowanie tych terenów przez Rosjan w 1632 r. spowodowało ponowną konieczność uzgodnienia porządku panującego na ziemiach przygranicznych. Co warte podkreślenia, polski król odstąpił Moskwie Sierpiejsk wraz z jego okolicą, co stanowiło około 12 500 km² ziem oddanych państwu, które przegrało wojnę. Najprawdopodobniej Władysław chciał tym ruchem nakłonić cara do wspólnego działania przeciwko Szwecji⁷⁴. Wszelkie niedomówione, a wymagające pogłębionej dyskusji sprawy miały zostać dopracowane podczas ratyfikacji traktatu. Odpowiedzialność za uzgodnienie szczegółów, które odnosiły się do nowego współdziałania handlowego, społecznego i ekonomicznego między obu państwami, spoczywała na polskim poselstwie wysłanym do Moskwy w 1635 r.⁷⁵

Traktat pokojowy z 14 czerwca 1634 r.⁷⁶ potwierdził silną pozycję Korony i Litwy wobec Moskwy. Rzeczpospolita zabezpieczyła swoją wschodnią granicę na następne 20 lat i zachowała ziemie dotknięte rosyjską agresją z początku lat trzydziestych⁷⁷. Sejm lipcowo-sierpniowy, nazwany „sejmem podziękowań”, przez kilka dni był świadkiem radości posłów z zawartego traktatu z Moskwą⁷⁸. Wraz z końcem 1634 r. komisarze Rzeczypospolitej wypłacili żołnierzom część należnego żołdu, resztę splecono do 1636 r.⁷⁹

⁷⁴ Pacta z Moskwą na Polanowce A[nno] 1634..., s. [6]; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 378–379; J. Moskorzowski, *op. cit.*, s. 132–133; W. Godziszewski, *Granica polsko-moskiewska wedle pokoju polanowskiego (wytyczona w latach 1634–1648)*, Kraków 1934, s. 8–11; E. Kotłubaj, *op. cit.*, s. 36.

⁷⁵ A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie. Skład poselstwa*, [w:] *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy do Moskwy w 1635 r.*, oprac. eadem, Opole 2017, s. 10, 14–15.

⁷⁶ Pacta z Moskwą na Polanowce A[nno] 1634..., s. [1]. Zarówno u J. Moskorzowskiego, jak i w *Diariuszu kampanii smoleńskiej Władysława IV* widnieje data 13 VI jako dzień podpisania pokoju.

⁷⁷ D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 252–253.

⁷⁸ P. Paradowski, *W obliczu „nagłych potrzeb” Rzeczypospolitej. Sejmy ekstraordynaryjne za panowania Władysława IV Wazy*, Toruń 2005, s. 216.

⁷⁹ D. Kupisz, *Smoleńsk...*, s. 252–254.

Gdy rozmowy polsko-rosyjskie dobiegły końca, a obie strony uzgodniły treść wspólnych postanowień, najważniejszą sprawą stało się ratyfikowanie podpisanego pokoju. Wszystkie szczegóły dotyczące polskiego poselstwa do Moskwy zostały uzgodnione podczas sejmku nadzwyczajnego odbywającego się między 19 lipca a 5 sierpnia 1634 r.⁸⁰ W trakcie obrad Jakub Zadzik zaproponował Władysławowi IV, by to kasztelan kamieniecki Aleksander Piaseczyński udał się z misją reprezentowania Rzeczypospolitej w rosyjskiej stolicy⁸¹. Kasztelan nie był pierwszą braną pod uwagę osobą. Wcześniej rozpatrywano chociażby udział kasztelana małogoskiego Mikołaja Oleśnickiego i starosty opoczyńskiego Zbigniewa Oleśnickiego. Obaj jednak odrzucili złożoną im ofertę⁸². Za kandydaturą Piaseczyńskiego przemawiały koligacje rodzinne, był on synem Ławryna Piaseczyńskiego, który aż trzykrotnie udawał się na Krym w roli posła. Wierzono, że mógł przekazać synowi pomocne podczas wizyt dyplomatycznych wskazówki. Aleksander objął kasztelaninę kamieniecką najprawdopodobniej jako uznanie jego dokonań w roli posła wysłanego do Turcji w latach 1630–1631. Podczas wojny z Rosją z lat trzydziestych odegrał znaczącą rolę. Brał udział w walkach przeciwko Moskwie w 1633 i 1634 r., dowodząc oddziałami składającymi się przede wszystkim z Kozaków zaporoskich i sił nadwornych magnatów ukraińskich. Wraz z Jeremim Wiśniowieckim przeprowadził nieudany szturm na Putywl, angażując się później również w walki przeciwko obozom Prozorowskiego i Mattisona. Według Wacława Lipińskiego zaangażowanie jego sił podczas szturmów przeprowadzonego przez Rosjan 19 października miało decydujące znaczenie i spowodowało wycofanie się armii Szeina ponownie za Dniepr. W ramach nagrody za zasługi na polu bitewnym na wschodzie już 22 października 1633 r. został przez króla mianowany starostą nowogrodzko-siewierskim. Kiedy hetman polny koronny Marcin Kazanowski udał się w grudniu 1633 r. do Dorohobuża, Piaseczyński objął dowództwo nad wojskiem koronnym stacjonującym pod Smoleńskiem. Sprawował tę funkcję najprawdopodobniej do kapitulacji przeciwnika. Uczestniczył w rokowaniach pokojowych z Rosją między 30 kwietnia a 14 czerwca. Latem na sejmie nadzwyczajnym warszawskim prócz powierzenia mu funkcji komisarza do zapłaty należnego wojsku żołdu został również oddelegowany jako jeden z dwóch posłów do Moskwy w celu dopełnienia formalności związanych ze świeżo podpisanym polsko-rosyjskim pokojem. Jego pozycja jako posła do Moskwy była oficjalnie równorzędna pozycji Kazimierza Leona Sapiehy, drugiego reprezentanta Rzeczypospolitej. W rzeczywistości jednak Piaseczyński był

⁸⁰ P. Paradowski, *op. cit.*, s. 216–217.

⁸¹ J. Dorobisz, *op. cit.*, s. 224.

⁸² A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie...*, s. 11; W. Godziszewski, *Polska a Moskwa...*, s. 27.

w posiadaniu poufnego listu od Władysława, w którym król wspominał o konieczności zawarcia z Rosją aliansu zaczepnego przeciwko Szwedom. Później, w korespondencji adresowanej tylko do kasztelana, misję zlecono również Sapieże, jednak to Piaseczyński pozostał najważniejszą postacią w duecie wysłanym do cara⁸³.

Kazimierz Leon Sapieha, wyznaczony do tej misji 22 września 1634 r., pełnił funkcję pisarza wielkiego litewskiego i sekretarza królewskiego od 1631 r.⁸⁴ Jego ojciec, Lew Sapieha, wieloletni kanclerz i hetman wielki litewski, odbywał misje dyplomatyczne w Moskwie. Prócz dobrej znajomości języka rosyjskiego Sapieha mógł pochwalić się ugruntowaną pozycją wśród litewskiej elity, co dawało dodatkową pewność, że będzie godnie reprezentował państwo⁸⁵. Wśród ważnych postaci, które wraz z A. Piaseczyńskim i L. Sapiehą wyruszyły do Moskwy, znaleźli się także: stolnik mściśławski Piotr Wiażewicz⁸⁶, który pełnił funkcję sekretarza poselstwa, podsędek smoleński Hieronim Ciechanowicz, podstoli braśławski Jan Wasylewicz Massalski, stolnik orszański Piotr Galimski, wojski mściśławski Jakub Karol Madaliński, kapelani Tomasz Jurgiewicz, Symeon Pokulewicz oraz młodzież: Trojan Wojniłowicz, Piotr Rudomina, Emanuel Brzostowski i Mikołaj Połubiński⁸⁷. Warto dodać, że zwyczajowo polsko-litewskie poselstwa do Rosji były bardzo liczne, co podkreślało pozycję państwa. Dbano o to, by zabrać ze sobą kosztowności oraz prezenty dla cara⁸⁸.

Prócz kwestii dotyczących składu polskiego poselstwa do Rosji podczas sejmowych obrad podjęto decyzje dotyczące wydatków związanych z podróżą na

⁸³ *Do Kasztelana kamienieckiego, strony traktowania pokoju, w Głoskowie 18 XI 1634*, [w:] *Władysława IV, króla polskiego, W. Xsiążęcia Lit. etc. Listy i inne pisma urzędowe, które do znakomitych w kraju mężów z kancelaryi król. wychodziły: w których tak sprawy państwa publiczne jako i prywatne królewskie są traktowane: materiał dziejowy*, zebrał A. Grabowski, Kraków 1845, s. 45–46; *Do wojewody smoleńskiego, o instrukcyę posłowi do Moskwy, w Lwowie 29 X 1634*, [w:] *ibidem*, s. 27; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy do Moskwy w 1635 roku*, [w:] *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie Nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVII wieku*, red. R. Skowron, Kraków 2009, s. 189; J. Urwanowicz, *Piaseczyński (Piasoczyński) Aleksander*, [w:] *PSB*, t. XXV, s. 800–803.

⁸⁴ A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 189.

⁸⁵ A. Rachuba, *Sapieha Kazimierz Leon (Lew)*, [w:] *PSB*, t. XXXV, s. 31–37.

⁸⁶ *Do Wojskiego mściśławskiego, Warszawa 7 XII 1634*, [w:] *Władysława IV, króla polskiego...*, s. 59.

⁸⁷ A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie...*, s. 11–12, H. Wisner, *Madaliński Jakub Karol*, [w:] *PSB*, t. XIX, Wrocław 1974, s. 110–111.

⁸⁸ J. Wojciechowski, *Opinie o ceremoniale dyplomatycznym w Rosji na podstawie relacji uczestników poselstw Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku*, „Wieki Stare i Nowe” 2019, t. XIV(XIX), s. 74.

Wschód. Władysławowi zależało, by suma przeznaczona na misję do Moskwy wynosiła 25 000 zł. W tym celu podskarbiemu koronnemu Janowi Mikołajowi Daniłowiczowi zostało powierzone zadanie pożyczania 5000 zł od Żydów lwowskich, pozostałą kwotę miano przeznaczyć ze skarbu publicznego⁸⁹. Instrukcja została wystawiona 14 grudnia 1634 r. w Gdańsku⁹⁰. W pierwszej kolejności wymieniono w niej Aleksandra Piaseczyńskiego, dopiero po nim Kazimierza Leona Sapiechę i Piotra Wiażewicza. Dokument najprawdopodobniej został napisany przez kanclerza koronnego Jakuba Zadzika, z drobnymi uwagami wojewody smoleńskiego Aleksandra Gosiewskiego. Zarówno instrukcję, jak i listy uwierzytelniające Piaseczyński i Sapiecha otrzymali pod koniec stycznia 1635 r. w Smoleńsku. Razem z dokumentami przekazano im podarunki dla cara. Gdyby jednak Michał Romanow odmówił ich przyjęcia, byli zobowiązani zamienić je na futra. Posłom wręczono dwa blankiety: jeden z podpisem kanclerza, drugi – bez. Gdyby jednak była taka potrzeba, miał wypełnić go kasztelan kamieniecki. Dołączono również w imieniu Jakuba Zadzika blankiety do posłów uczestniczących w rozmowach nad Polanówką oraz pismo do księcia Aleksego Lwowa, pełniącego niegdyś funkcję głównego komisarza⁹¹.

Prócz kwestii najważniejszej, jaką była ratyfikacja pokoju polanowskiego, posłowie zostali upoważnieni do działania w sprawie nakłonienia Michała Romanowa do włączenia się Rosji do sojuszu przeciwko Szwecji oraz uzgodnionej jednolitej polityki wobec Tatarów. W instrukcji przekazanej A. Piaseczyńskiemu i K.L. Sapieże pojawił się również punkt o ratyfikacji postanowień polanowskich przez następców zarówno polskiego króla, jak i Michała Romanowa. Wyraz przyjaźni z polskiej strony stanowiła propozycja królewska wolnego werbunku w Rzeczypospolitej i Rosji, wolnej służby na dworach obu władców, wolności nabywania majątków, osiedlania się i zawierania małżeństw oraz swobody budowania nowych świątyń obu wyznań i bezpiecznego przejścia przez tereny drugiego państwa w przypadku wyprawy przeciwko nieprzyjacielowi sojusznika. Instrukcja zawierała również mniej istotne zagadnienia, które albo podczas rozmów w czerwcu 1634 r. nie zostały

⁸⁹ *Do księcia arcybiskupa gnieźnieńskiego, w Dziecinowie 13 XI 1634*, [w:] *Władysława IV, króla polskiego...*, s. 41–42; *Do podskarbięgo koronnego o pieniądze na poselstwo moskiewskie, 28 X 1634*, [w:] *ibidem*, s. 26; A. Filipczak-Kocur, *Skarb koronny za Władysława IV (1632–1648)*, Opole 1991, s. 28.

⁹⁰ A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiechy...*, s. 190.

⁹¹ *Do podskarbięgo litewskiego, aby dla Olsztyńskiego konie do Smoleńska sposobił, w Sochaczewie 8 XII 1634*, [w:] *Władysława IV, króla polskiego...*, s. 67; A. Filipczak-Kocur, *Skarb koronny...*, s. 28; eadem, *Przygotowanie...*, s. 13–14; J. Dorobisz, *op. cit.*, s. 224; S. Herbst, *Gosiewski Aleksander*, [w:] *PSB*, t. VIII, s. 339–340.

poruszone, albo zostały odłożone na późniejszy czas lub wynikały bezpośrednio z zastosowania warunków pokoju. Można wspomnieć chociażby potrzebę uzgodnienia zasad wymiany handlowej czy ujednoczonego kursu monety. Przygotowano się także na rozmowy dotyczące ukarania winowajców ataku z 28 czerwca 1634 r. na Suraż, Wieliz i Uświat, zakończenia sprawy spornych gruntów, wypuszczenia uprowadzonej ludności, odszkodowania za poczynione szkody, uwolnienia jeńców wojennych uwięzionych przez Rosjan i zwrotu zabranych prowiantów z twierdz, które Moskwa oddała Rzeczypospolitej. Na pytania cara odnoszące się do oddania artylerii moskiewskiej zdobytej przez wojska królewskie pod Smoleńskiem, polecono posłom wytłumaczyć, że trofea wojenne należą do strony zwycięskiej i nie jest w zwyczaju, by zwracać je przegranym. Ponadto zdobyta armata została przekazana stanom sejmującym, zatem może być oddana jedynie za ich pozwoleniem, a takie zdawało się niemożliwe. W celu uniknięcia wszelkich niepotrzebnych sporów, które tylko przedłużyłyby poselstwo, w instrukcji zamieszczono informacje dotyczące ceremoniału. Posłowie winni dotrzeć do Smoleńska w połowie stycznia, by spotkać się z tamtejszym wojewodą Aleksander Gosiewskim w celu przedyskutowania szczegółów spotkania z carem. Ostatniego dnia tego miesiąca mieli znaleźć się nad rzeką Polanówką. Ważne było, aby dotarli do Moskwy przed 20 lutego, kiedy miała nastąpić przysięga carska⁹².

Na pierwszej audiencji u Michała Romanowa obaj posłowie zostali zobowiązani do pozdrowienia władcy w imieniu polskiego króla, wyliczając wszystkie carskie tytuły. Powinni również zapewnić rosyjskiego monarchę o przyjaźni Władysława IV i dotrzymaniu przez Rzeczpospolitą uzgodnionych w czerwcu 1634 r. postanowień traktatowych. Instrukcja zawierała także informację o kolejności i treści przemówień poselskich. Pierwszy miał przemówić kasztelan kamieniecki, wspominając o wojnie i stratach poniesionych przez obie dotychczas zwaśnione strony oraz o pertraktacjach prowadzonych w pobliżu Siemlowa. Kazimierz Leon Sapieha w swoim przemówieniu miał za zadanie zapewnić Romanowa o rezygnacji Władysława IV Wazy z tytułu carskiego, który uzyskał w 1610 r., i prosić go o zatwierdzenie postanowień polanowskich, co miał uczynić przez pocałowanie krzyża świętego 20 lutego. Ostatni miał przemawiać Piotr Wiażewicz⁹³.

⁹² *Assekuracja J.K. Mci. dana do podskarbiego koronnego, w Dziecinowie 13 XI 1634*, [w:] *Władysław IV, króla polskiego...*, s. 42–43; *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 33; A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie...*, s. 10, 14–16; W. Godziszewski, *Polska a Moskwa...*, s. 28–38; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 190.

⁹³ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 33; A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie...*, s. 10, 14–16; W. Godziszewski, *Polska a Moskwa...*, s. 28–38.

Posłowie nie dotarli do Rosji w planowanym terminie. Sapieha zjawił się w Smoleńsku 26 stycznia, a Piaseczyński 29 tego miesiąca. Po przekroczeniu granicy na posłów miał czekać wojewoda wiaziemski Piotr Proński, który odpowiadał za przygotowanie kwater, zapewnienie żywności i przystawowie. Poselstwo nie zostało przywitane zgodnie z obowiązującymi standardami. Nie pozwolono na rozmowę z wojewodą i nie wpuszczono do Wiaźmy. Do spotkania Piaseczyńskiego i Sapiehy z wysłannikami rosyjskiego monarchy doszło dopiero 5 lutego, w miejscu oddalonym o pół mili od Wiaźmy. To tam przystawowie Filon Michajłowicz Oniczkow, Aleksiej Iwanowicz Borzecow i sotnik strzelecki Maluta Turyszkin ze stoma strzelcami oczekiwali na polskich posłów. Wysłannicy króla byli oburzeni zachowaniem carskich wysłanników i zwrócili uwagę, że nie zostali w odpowiedni sposób powitani po przekroczeniu granicy. Madaliński kazał Rosjanom naprawić błąd i witać posłów oczekujących w karecie, na co gospodarze nie chcieli się zgodzić. W końcu Piaseczyński i Sapieha wysiedli z karety, a gospodarze zdjęli czapki na znak powitania. Pojawiły się również antagonizmy związane z zapewnieniem poselstwu odpowiedniej ilości żywności. Strona rosyjska utrzymywała, że polski orszak jest zbyt liczny, by Rosjanie byli w stanie, biorąc pod uwagę zniszczenia wojenne, wyżywić wszystkich przybyłych. Z tego powodu Sapieha, którego orszak był większy niż Piaseczyńskiego, musiał odesłać do kraju kilkadziesiąt ludzi i koni⁹⁴. Dnia 16 lutego polscy posłowie zostali powitani przez kniazia Michajła Grygorowicza Kozłowskiego, Grygorego Iwanowicza Gorychwostowa, Mikitę Naumowicza Mieglecko-ja i diaków: Michajła Wasilewicza Niewierowa oraz Nikitę Naumowa. Wówczas również nie obyło się bez konfliktu o ceremoniał. Zwykle posłowie przybywali na koniach, a kiedy spotykali się z dworzanami carskimi, zsiadali z siodła, by na stojąco wysłuchać słów skierowanych do nich przez cara. Piaseczyński i Sapieha przybyli w karecie, co wzbudziło zdziwienie strony rosyjskiej. Polscy posłowie nie chcieli wyjść z karety, dopóki dworzanie nie zsiądą z koni. Po długich pertraktacjach obie strony stanęły naprzeciw siebie, polscy posłowie przybliżyli się do Moskali, a ci zdjęli czapki na znak szacunku. Po dwóch godzinach wszyscy dotarli do Moskwy. Posłowie zostali zakwaterowani w gospodzie w Kitajgorodzie. Nie wszyscy z orszaku mogli liczyć na podobne warunki. Piechota, kupcy, czeladź i konie nocowali na podwórzu ze względu na niewystarczającą liczbę miejsc do spania w gospodzie. Przybyłym z misją do cara polskim wysłannikom zakazano wychodzenia do miasta, co znacznie utrudniało bytowanie, gdyż wobec braku potrzebnej ilości

⁹⁴ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 34–42; A. Filipczak-Kocur, *Przygotowanie...*, s. 16–19, 47–49; eadem, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 190–191; W. Godziszewski, *Polska a Moskwa...*, s. 32; J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 75.

żywności nie można się było w nią zaopatrzyć. Strona rosyjska skarżyła się, że orszak przybył zbyt liczny, i wskazywała, że jest to główna przyczyna niedostatecznej ilości prowiantu i małej liczby miejsc do noclegu dla przybyłych z Rzeczypospolitej wysłanników królewskich. Dodatkowo posłowie byli zmuszeni czekać na spotkanie z carem, ponieważ odprawiano nabożeństwa wielkopostne i monarcha był zajęty sprawami religijnymi. Sapieha nie krył swojego oburzenia dla postawy Rosjan, którzy podczas pertraktacji nad rzeką Polanówką wiedzieli o przypadających na czas wizyty polskich posłów uroczystościach Wielkiego Postu. Był zdania, że Rosjanie, znając dokładną datę wydarzeń o charakterze religijnym, winni wskazać inny termin złożenia przysięgi przez Michała Romanowa⁹⁵.

Pierwsza audyencja u cara odbyła się 25 lutego w pałacu zwanym Hranowita Pałata⁹⁶. Posłowie, którzy weszli za sługami, po pytaniu cara o zdrowie polskiego króla nałożyli czapki, co uraziło stronę rosyjską. Piaseczyński tłumaczył, że podczas wyliczania tytułów Michała Romanowa miał odkrytą głowę, a podczas swojego przemówienia, które wygłasza w imieniu Władysława równego Romanowowi, pozostanie w czapce. Moskale oskarżyli poselstwo o brak szacunku zarówno do caratu, jak i do własnego króla, zaznaczając, że w układach polanowskich zastrzeżono wzajemny szacunek do obu monarchów. Piaseczyński nie chciał zdjąć nakrycia głowy, argumentując, że wszyscy obecni ze strony rosyjskiej również mają czapki. Ostatecznie, po kolejnej nieprzyjemnej wymianie zdań, kasztelan kamieniecki zdejmował nakrycie z głowy za każdym razem, gdy wymieniał osobę króla albo cara. Po przemówieniu poseł pocałował rękę Michała Romanowa i przekazał mu kredens od Władysława Wazy. W dalszej części audyencji swoje przemówienia wygłosili Kazimierz Leon Sapieha i Piotr Wiażewicz. Na koniec strona polska przekazała carowi przywiezione podarki⁹⁷.

Kolejna audyencja opóźniła się o cztery dni z powodu decyzji kasztelana Piaseczyńskiego, który wbrew oczekiwaniom Moskali zamierzał udać się na spotkanie z monarchą karetą, a nie – jak się spodziewano – na koniu. Polskie poselstwo nie przyjęło propozycji, która miała być kompromisem zakładającym przybycie posłów na saniach. Sprawa była bardzo poważna, ponieważ car zdecydował o odesłaniu wręczonych mu podarków, a kniaziowie Kozłowski i Gorychwostow zaproponowali przysłanie nowego poselstwa do Moskwy. Piaseczyński, zdając sobie sprawę z powagi sytuacji, zgodził się na jazdę konno, tłumacząc, że wcześniej nie mógł tego

⁹⁵ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 46–60; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 192–194.

⁹⁶ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 68.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 70–76; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 196–197.

uczynić ze względu na niedyspozycję zdrowotną i złą pogodę⁹⁸. Po zakończonej audiencji zaczęły się rozmowy polskiego poselstwa z bojarami. Prócz tematów związanych ze sprawami niezgodnionymi podczas pertraktacji w czerwcu 1634 r. dyskutowano o sporach na tle dyplomatycznym, które absorbowwały uwagę obu stron podczas dotychczasowych spotkań⁹⁹.

Trzecia i ostatnia audiencja u cara odbyła się 13 marca w pałacu zwanym Stołowa Pałata. Podczas wizyty została przekazana poselstwu wiadomość o wyznaczeniu kolejnych bojarów do kontynuacji rozmów nad szczegółami traktatu pokojowego¹⁰⁰.

Cel wizyty polskich posłów do Rosji został zrealizowany 29 marca, gdy Michał Romanow podpisał traktat pokojowy. Tekst złożonej przez cara przysięgi był inny niż ten napisany w instrukcji poselskiej; Michał Romanow przysiągł w imieniu swoim, następców i poddanych. Zgodnie z zaleceniami danymi posłom pakta powinny być spisane na pergaminie z dołączoną carską pieczęcią. Poselstwo wysłuchało przemówienia kanclerza, mając czapki zdjęte, uznając, że są to słowa kierowane od samego rosyjskiego monarchy. Car wstał, uroczyście wypowiedział słowa przysięgi, ucałował krzyż, przykryty cerkiewnym obrusem i powrócił na tron. Po zaprzysiężeniu zwinięto pakta, zawiązano kitajką i wręczono posłom. Do kwatery poselskiej niósł je wojski mścislawski Jakub Karol Madaliński. Kasztelan Piaseczyński przejął akt i zatrzymał u siebie, co wzbudziło niezadowolenie Kazimierza Leona Sapiehy, który oskarżył współtowarzysza o chęć przywłaszczenia sobie pracy tego poselstwa. Według protokołu dokument powinien pozostać w rękach sekretarza Wiażewicza. Wydawało się, że spór rozwiąże włożenie aktu do skrzyni, do której posłowie i sekretarz mieliby klucz. Okazało się jednak, że wszystkie klucze przejął Sapieha¹⁰¹. Po ceremonii, zgodnie ze zwyczajem, odbył się uroczysty obiad. W Hranowitej Pałacie 31 marca polscy posłowie spotkali się z carem po raz ostatni¹⁰². Po toaście wzniezionym przez Romanowa za zdrowie króla Władysława IV kanclerz wręczył Aleksandrowi Piaseczyńskiemu list do Wazy i zapewnił o przyjaźni polsko-rosyjskiej. Korespondencja adresowana do polskiego króla została zabrana przez kasztelana,

⁹⁸ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 87–90; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 198.

⁹⁹ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 94–97.

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 96–97; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 199.

¹⁰¹ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 102–105; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 199–200.

¹⁰² *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 107; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 200.

co również wywołało kłótnię między obu posłami i spowodowało ponowne oskarżenie Piaseczyńskiego o kradzież¹⁰³.

Droga powrotna do Rzeczypospolitej zaczęła się w Wielki Poniedziałek, 2 kwietnia 1635 r.¹⁰⁴ Zanim posłowie przekroczyli granicę, dotarła do nich wiadomość o tym, że strona polska nie znalazła dokumentu potwierdzającego wybór Władysława na cara. Michał Romanow wysłał za nimi pogoń, ale cały orszak wyruszył jak najszybciej z Wiaźmy na terytorium Rzeczypospolitej¹⁰⁵. W tym miejscu warto wspomnieć, że późną jesienią 1634 r. miały się odbyć rozmowy między delegacją polską a rosyjską w sprawie ustalenia szczegółów związanych z nową granicą. Niestety ze względu na złą pogodę wysłannicy strony moskiewskiej: książę Wasyl Romodanowski, Dymitr Prokofiew oraz Łarion Sumin nie stawili się w umówionym terminie. W specjalnie wystawionym dokumencie zobowiązali się jednak, że wszelkie prace dotyczące delimitacji granic zostaną podjęte latem 1635 r.¹⁰⁶ Przebieg granicy, opracowany szczegółowo przez Władysława Godziszewskiego, celowo został pominięty w artykule. Sprawa delimitacji była skomplikowana, a liczne źródła, które dotyczą problemu, wymagają odrębnej analizy¹⁰⁷.

Między 21 listopada a 9 grudnia 1635 r. odbywał się w Warszawie sejm nadzwyczajny¹⁰⁸. Już 28 listopada w senacie posłowie zdali relację z wyprawy do Moskwy¹⁰⁹. Dokonując podsumowania polskiego poselstwa z roku 1635 r., warto podkreślić, że najistotniejszy jego cel został osiągnięty. Michał Romanow podpisał i zaprzysiął postanowienia pokoju polanowskiego. Nie udało się jednak pozyskać cara do współdziałania przeciwko Szwecji, choć Romanow obiecał, że nie będzie wspierał nieprzyjaciół Rzeczypospolitej. W kwestii Tatarów również nie osiągnięto zamierzonego w Warszawie celu. Rosjanie podpisali z Tatarami pakt i zostali przez nich

¹⁰³ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 111–112; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 200–201.

¹⁰⁴ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 113; A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 202.

¹⁰⁵ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 115; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 428–429; H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 75–76; W. Godziszewski, *Polska a Moskwa...*, s. 41–43.

¹⁰⁶ K. Pietkiewicz, *Dyplomatyka aktów carów moskiewskich z XVII wieku w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2019, z. 36, s. 34.

¹⁰⁷ Odezwa bojarów, przysłanych przez cara Michała Fiodorowicza Romanowa, wzywająca polskich sędziów granicznych do stawienia się na zjazd w wyznaczonym miejscu, VII 1635, AGAD, AR II, sygn. 1147, s. 1; Akt końcowy zjazdu polskich i moskiewskich sędziów granicznych, VII 1635, *ibidem*, sygn. 1148, s. 1–2; W. Godziszewski, *Granica polsko-moskiewska...*, s. 8–22.

¹⁰⁸ P. Paradowski, *op. cit.*, s. 218.

¹⁰⁹ A. Filipczak-Kocur, *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy...*, s. 189.

zapewnieni, że ziemie moskiewskie nie będą już celem ich najazdów. Co do zgody cara na złożenie przysięgi pod traktatem pokojowym przez jego następców, Michał Romanow stanowczo odmówił, tłumacząc, że przysięga również w ich imieniu. Strona rosyjska nie wyraziła zgody na wprowadzenie wolnego handlu między obu krajami, swobodę osiedlania się, budowę kościołów i cerkwi. Z brakiem aprobaty spotkały się także propozycje dotyczące swobody wzajemnych ożenków, służby na dworach i ujednoczenia kursu obu monet. Wyrażono jednak zgodę na wypuszczenie tych więźniów, którzy nie przysięgli wierności carowi i chcieli wrócić do Rzeczypospolitej. Po przedstawieniu senatowi sprawozdania z misji trzech posłowie przekazali królowi Władysławowi akt ratyfikacji traktatu pokojowego¹¹⁰.

Posłowie carscy wysłani do Rzeczypospolitej z misją ratyfikacji pokoju polanowskiego pojawili się w Warszawie 4 marca 1635 r. W imieniu Korony gości powitał podkomorzy sandomierski Maksymilian Ossoliński z chorążym trockim Aleksandrem Ogińskim, który reprezentował stronę litewską¹¹¹. Najważniejszą postacią przybyłego poselstwa był gubernator suzdalski Aleksy Michajłowicz Lwow. Zjawił się w Warszawie w towarzystwie jeszcze trzech moskiewskich posłów: Stiepana Projestiewa, Michaiła Pieliliatiewa i Iwana Pierienosowa¹¹².

W dniu 8 marca odbyło się na zamku królewskim przemówienie moskiewskich wysłanników z wiadomościami od cara Michała Romanowa do króla Władysława IV. Po wysłuchaniu czterech rosyjskich posłów polski monarcha zwołał senat. Kanclerz wielki litewski Albrycht Stanisław Radziwiłł zabrał głos, dziękując gościom za pozdrowienia, gwarantując chęć kontynuacji przyjaźni i dobrego sąsiedztwa¹¹³. Na zamku została wyznaczona specjalna komnata służąca do spotkań posłów z senatorami. Władysław IV wyznaczył do wspólnych rozmów biskupa płockiego Stanisława Łubieńskiego, kanclerza wielkiego koronnego Jakuba Zadzika, kanclerza wielkiego litewskiego Albrychta Stanisława Radziwiłła, kasztelana krakowskiego Stanisława Koniecpolskiego, wojewodę wileńskiego Krzysztofa Radziwiłła, wojewodę łęczyckiego Stanisława Radziejowskiego, wojewodę brzeskokujawskiego Jakuba Szczawińskiego, wojewodę smoleńskiego Aleksandra Gosiewskiego, kasztelana brzeskokujawskiego Andrzeja Kretkowskiego, kasztelana lubelskiego Stefana Dobrogosta Grzybowskiego, podkanclerzego koronnego Tomasza Zamoyskiego, podskarbiego koronnego Adama Kazanowskiego, podskarbiego litewskiego Pawła Stefana Sapiechę, sekretarza wielkiego koronnego Piotra Gembickiego oraz dwóch

¹¹⁰ *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego...*, s. 117–131; H. Wisner, *Król i car...*, s. 92.

¹¹¹ H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 76; J. Długosz, *Ossoliński Maksymilian*, [w:] *PSB*, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 423–424; H. Lulewicz, *Ogiński Aleksander (z Kozielska Ogiński)*, [w:] *PSB*, t. XXIII, Wrocław 1978, s. 594–597.

¹¹² H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 76–77.

¹¹³ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 422–426; H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 76.

duchownych referendarzy. Już następnego dnia, 9 marca, zakończono wzajemne spotkania¹¹⁴. Podczas końcowej fazy rozmów strona polska przyznała, że nie ma w swoim posiadaniu aktu elekcji Władysława na cara z 1610 r. Bezspornie była to kompromitacja Rzeczypospolitej, ponieważ znaczenie aktu było kluczowe dla dalszych działań obu stron. Zgubiony dokument Rzeczypospolita, podczas negocjacji nad Polanówką, zobowiązała się oddać Rosjanom jako gwarancję zrzeczenia się przez polskiego króla pretensji do moskiewskiego tronu. Przez lata spekulowano o miejscu, w którym mógł znajdować się poszukiwany dokument. Jedni sądzili, że dyplom mógł ukryć hetman polny koronny Stanisław Żółkiewski, który był odpowiedzialny za jego dostarczenie z rąk moskiewskich do Warszawy. Drudzy uważali, że za zniknięciem aktu stał kanclerz wielki litewski Lew Sapieha. Najbardziej odważni za zgubienie dokumentu obwiniali samego Zygmunta III, który według nich celowo ukrył akt elekcji swojego syna. Mimo dokładnych poszukiwań zguby nie znaleziono¹¹⁵. Należy dodać, że król wiedział o fakcie zagubienia aktu, zanim posłowie carscy przybyli do Warszawy. W korespondencji do Pawła Sapiehy z początku grudnia 1634 r. Władysław pisał o konieczności odnalezienia dokumentu¹¹⁶. Podczas tajnej narady, która odbyła się 10 marca 1635 r., postanowiono zatrzymać w Warszawie przybyłych posłów carskich, a do Moskwy wysłać przedstawicieli Korony i Litwy, by sprawę wyjaśnić. Strona polska przygotowała asekurację wraz z odpowiednimi podpisami, której odpis i specjalnie napisany przez króla list miały trafić do cara Michała Romanowa¹¹⁷. W dniu 31 marca 1635 r. posłowie moskiewscy, wraz z przybyłym 28 marca nowym wysłannikiem Michała Romanowa, zostali przyjęci przez Władysława IV. Królowi towarzyszyli czterej senatorowie, w tym

¹¹⁴ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 425–430; W. Czapliński, A. Przyboś, *Kazanowski (z Kazanowa Kazanowski) Adam*, [w:] *PSB*, t. XII, s. 250–253; W. Czapliński, *Konieczpolski Stanisław (ok. 1594–1646)*, [w:] *ibidem*, t. XIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 523–527; idem, *Lubiński Stanisław h. Pomian (1573–1640)*, [w:] *ibidem*, t. XVIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 498–499; idem, H. Wyczawski, *Gembicki Piotr h. Natęcz (1585–1657)*, [w:] *ibidem*, t. VII, Kraków 1948–1958, s. 379; S. Herbst, *Gosiewski Aleksander*, [w:] *ibidem*, t. VIII, s. 339–340; A. Przyboś, *Radziwiłł Albrycht Stanisław (1593–1636)*, [w:] *ibidem*, t. XXX, Wrocław 1987, s. 143; H. Wisner, *Radziwiłł Krzysztof (1585–1640)*, [w:] *ibidem*, s. 276; W. Kłaczewski, *Radziejowski Stanisław (ok. 1575–1637)*, [w:] *ibidem*, s. 79–81; M. Nagielski, *Sapieha Paweł Stefan (1565–1635)*, [w:] *ibidem*, t. XXXV, s. 133–138; A. Przyboś, *Grzybowski Stefan Dobrogost (zm. po 1644)*, [w:] *ibidem*, t. IX, Wrocław–Warszawa–Kraków 1960–1961, s. 111–112.

¹¹⁵ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 429–430; H. Wisner, *Król i car...*, s. 93.

¹¹⁶ *Do P. Sapiehy Marszałka litewskiego o diploma na carstwo moskiewskie, w Błoniu 7 XII 1634*, [w:] *Władysława IV, króla polskiego...*, s. 59–60.

¹¹⁷ *Do Posłów w Moskwie, w Warszawie 17 III 1635*, [w:] *ibidem*, s. 98–99; A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 429.

obaj kanclerze. W czasie audiencji przekazano skargi cara na poselstwo Rzeczypospolitej do Moskwy, zwłaszcza na A. Piaseczyńskiego. Polsko-litewska odpowiedź była wymijająca, gdyż uznano, że Michał Romanow nie zamierza zakłócać działań na rzecz ratyfikacji pokoju¹¹⁸.

Polsko-litewskie poselstwo wyruszyło do Rosji 17 marca 1635 r. Na polecenie króla, z korespondencją Władysława IV do Moskwy, udali się pisarz litewski Aleksander Korwin Gosiewski i Semen Legowicz. Powróciwszy wraz z końcem kwietnia, przekazali królowi pismo od rosyjskiego monarchy¹¹⁹. Car Michał Romanow oskarżył Władysława o kłamstwo i daleko idące zaniedbania. Jednak zgodnie z wiadomościami od moskiewskich posłów car wyraził zgodę na rozwiązanie kłopotliwej sytuacji poprzez wydanie przez Rzeczpospolitą stosownej asekuracji. Rosjanie zabezpieczyli się, dodając, że jeśli akt elekcji zostanie odnaleziony, niezwłocznie trafi w ręce cara. Przez komplikacje związane z zagubionym dokumentem uległ zmianie termin ratyfikacji przez Władysława postanowień pokoju znad Polanówki¹²⁰. Ostatecznie złożenie przysięgi królewskiej zaplanowano na 3 maja¹²¹. Tegoż dnia, po zebraniu się strony polskiej i rosyjskiej, król podpisał pokój polanowski. By zapewnić posłów carskich o prawdziwości słów na temat aktu z 1610 r., sześciu senatorów potwierdziło w imieniu Rzeczypospolitej, że dyplom, za który niegdyś był odpowiedzialny hetman polny koronny Stanisław Żółkiewski, został zagubiony. Rosjyscy wysłannicy, mimo jasnych instrukcji od cara, domagali się oddzielnej przysięgi, że poszukiwany dokument nigdy się nie odnalazł. Nie spełniono dodatkowych próśb posłów moskiewskich i po odbyciu szczegółowego ceremoniału związanego z ratyfikacją pokoju zakończono wspólne spotkanie. Podczas wizyty w Rzeczypospolitej Aleksego Michajłowicza Lwowa i przybyłych z nim posłów rosyjskich nie wystąpiły tak liczne spory na tle dyplomatycznym, jak w przypadku poselstwa kaszтеляna kamienieckiego Aleksandra Piaseczyńskiego i pisarza wielkiego litewskiego Kazimierza Leona Sapiehy do Moskwy¹²². W dniu 8 maja 1635 r. rosyjscy posłowie wyjechali z Warszawy i udali się w drogę powrotną do carskiej stolicy¹²³.

Pokój znad Polanówki został ratyfikowany przez obu monarchów, a wszelkie sprawy sporne, które pojawiły się podczas rozmów polsko-rosyjskich na przestrzeni lat 1634–1635, zdołano rozwiązać polubownie. Po złożeniu przez króla Władysława IV i cara Michała Romanowa podpisów pod postanowieniami polanowskimi stosunki między Rzeczpospolitą Obojga Narodów a Rosją można było uznać

¹¹⁸ A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 440–441.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 446–447.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 447–453.

¹²¹ H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 77.

¹²² A.S. Radziwiłł, *op. cit.*, s. 447–451.

¹²³ *Ibidem*, s. 453.

za pokojowe¹²⁴. Jesienią 1635 r., zgodnie z rosyjską obietnicą złożoną pod koniec roku 1634 r., powrócono do sprawy wytyczenia granicy między Rzeczpospolitą a Rosją. Posłowie króla Władysława IV Wazy i cara Michała Romanowa zaprzysięgli delimitację granicy, biorąc pod uwagę dawny podział między odpowiednimi powiatami moskiewskimi. Należy dodać, że nie były to jedyne działania mające na celu uzgodnienie przynależności ziemi do jednego z państwa, a cała sprawa wytyczenia ostatecznej granicy trwała kilka lat¹²⁵.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [AGAD]

Archiwum Radziwiłłów, dz. II [AR II], sygn. 1039, 1040, 1050, 1074, 1076, 1084, 1085, 1086, 1131, 1133, 1147, 1148.

Biblioteka Czartoryskich [BCz]

rkps 166.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

sygn. 352/II.

Źródła drukowane

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego, t. I (1572–1632), cz. 2 (1616–1632), red. W. Dworzaczek, Poznań 1962.

Akta Zjazdów Stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. I (*Okresy bezkrólewi*), oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2006.

Diariusz kampanii smoleńskiej Władysława IV 1633–1634, oprac. M. Nagielski, Warszawa 2006.

Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646, oprac. A. Biedrzycka, Kraków 2005.

Moskorzowski J., *Dyaryusz wojny moskiewskiej 1633 roku*, wyd. A. Rembowski, Warszawa 1895, Biblioteka Ordynacji Krasińskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego, t. XIII.

Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy do Moskwy w 1635 r., oprac. A. Filipczak-Kocur, Opole 2017.

¹²⁴ *Ibidem*; H. Wisner, *Władysław IV...*, s. 77.

¹²⁵ K. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 35; W. Godziszewski, *Granica polsko-moskiewska...*, s. 13, 22.

- Radziwiłł A.S., *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. I (1632–1636), oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980.
- Radziwiłł K., *Książca Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, sprawy wojenne i polityczne 1621–1632*, Paryż 1859.
- Relatia wojny moskiewskiej, którą do JKMcI ks. Radziwiłła wojewoda wileński, hetman W.Ks.Lit. czynił w Warszawie na sejmie w lipcu 1634*, oprac. W. Lipiński, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. VII, z. 1, s. 122–126.
- Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. III, Petersburg 1859.
- Władysław IV, króla polskiego, W. Xsiążęcia Lit. etc. Listy i inne pisma urzędowe, które do znakomitych w kraju mężów z kancelaryi król. wychodziły: w których tak sprawy państwa publiczne jako i prywatne królewskie są traktowane: materiał dziejowy*, zebrał A. Grabowski, Kraków 1845.

Opracowania

- Czapliński W., *Lubiński Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 498–501.
- Czapliński W., *Konieczpolski Stanisław (ok. 1594–1646)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 523–527.
- Czapliński W., *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1976.
- Czapliński W., Przyboś A., *Kazanowski (z Kazanowa Kazanowski) Adam*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 250–253.
- Czapliński W., Wyczawski H., *Gembicki Piotr h. Nałęcz (1585–1657)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VII, Kraków 1948–1958, s. 379–381.
- Czwołek A., *Konflikt Lwa Sapiehy, wojewody wileńskiego i Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego na tle problemów militarnych i politycznych Rzeczypospolitej w latach 1625–1633*, „Czasy Nowożytne” 2007, t. XX, s. [67]–101.
- Czwołek A., *Piórem i buławą: działalność polityczna Lwa Sapiehy, kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego*, Toruń 2012.
- Długosz J., *Ossoliński Maksymilian*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIV, Wrocław 1979, s. 423–424.
- Dorobisz J., *Jakub Zadzik (1582–1642)*, Opole 2000.
- Filipczak-Kocur A., *Poselstwo Aleksandra Piaseczyńskiego i Kazimierza Leona Sapiehy do Moskwy w 1635 roku*, [w:] *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie Nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV–XVII wieku*, red. R. Skowron, Kraków 2009, s. 189–205.
- Filipczak-Kocur A., *Skarb koronny za Władysława IV (1632–1648)*, Opole 1991.
- Godziszewski W., *Granica polsko-moskiewska wedle pokoju w polanowskiego wytyczona w latach 1634–1648*, t. III, Kraków 1935.

- Godziszewski W., *Polska a Moskwa za Władysława IV*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego” 1930, seria 2, t. XLII, nr 6, s. 13–21.
- Herbst S., *Gosiewski Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1959–1960, s. 339–340.
- Kaczorowski W., *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny w okresie bezkrólewia 1632 r.*, Opole 1986.
- Klaczewski W., *Radziejowski Stanisław (ok. 1575–1637)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław 1987, s. 79–81.
- Konopczyński W., *Chronologia sejmów polskich*, Kraków 1948.
- Kotlubaj E., *Życie Janusza Radziwiłła*, Wilno–Witebsk 1859.
- Kupisz D., *Kapitulacja armii moskiewskiej Michała Borysowicza Szeina pod Smoleńskiem w 1634 r.*, [w:] *Kapitulacje w dziejach wojskowości polskiej i powszechnej*, red. A. Niewiński, Oświęcim 2018, s. 196–206.
- Kupisz D., *Smoleńsk 1632–1634*, Warszawa 2017.
- Lewandowska-Malec I., *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009.
- Lipiński W., *Kampania zimowa 1633/34 i kapitulacja Szeina*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. VII, z. 2, s. 218–255.
- Lipiński W., *Organizacja odsieczy i działania wrzesniowe pod Smoleńskiem w r. 1633*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. VI, z. 2, s. 174–225.
- Lipiński W., *Stosunki polsko-rosyjskie w przededniu wojny smoleńskiej 1632–1634 i obustronne przygotowania wojenne*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. IV, z. 2, s. 233–273.
- Lipiński W., *Wojna smoleńska 1632–1634*, Połomia 2012.
- Lulewicz H., *Ogiński Aleksander (z Kozielska Ogiński)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Wrocław 1978, s. 594–597.
- Lulewicz H., *Sapieha Lew*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXV, Warszawa–Kraków 1994, s. 84–104.
- Nagielski M., *Hetman polny litewski Krzysztof II Radziwiłł w dobie kampanii smoleńskiej 1632–1634*, [w:] *Radziwiłłowie w służbie Marsa*, red. M. Nagielski, K. Żojdź, Warszawa 2017, s. 97–123.
- Nagielski M., *Rywalizacja Rzeczypospolitej z Państwem Moskiewskim o dominację w Europie Środkowo-Wschodniej w XVI–XVII w.*, „Sensus Historiae” 2013, t. XI, nr 2, s. 87–115.
- Nagielski M., *Sapieha Paweł Stefan (1565–1635)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXV, Warszawa–Kraków 1994, s. 133–138.
- Paradowski P., *W obliczu „nagłych potrzeb” Rzeczypospolitej. Sejmy ekstraordynaryjne za panowania Władysława IV Wazy*, Toruń 2005.

- Pietkiewicz K., *Dyplomatyka aktów carów moskiewskich z XVII wieku w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2019, z. 36, s. [11]–43.
- Przyboś A., *Grzybowski Stefan Dobrogost (zm. po 1644)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. IX, Wrocław–Warszawa–Kraków 1960–1961, s. 111–112.
- Przyboś A., *Kazanowski (z Kazanowa Kazanowski) Marcin*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 257–259.
- Przyboś A., *Radziwiłł Albrycht Stanisław (1593–1636)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław 1987, s. 143–148.
- Rachuba A., *Sapieha Kazimierz Leon (Lew)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXV, Warszawa–Kraków 1994, s. 31–37.
- Rachuba A., *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002.
- Urwanowicz J., *Piaseczyński (Piasoczynski) Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXV, Wrocław 1980, s. 800–803.
- Wisner H., *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1995.
- Wisner H., *Litwa po zgonie Zygmunta III. Od zjazdu wileńskiego do konwokacji warszawskiej*, „Rocznik Białostocki” 1981, t. XV, s. [43]–73.
- Wisner H., *Madaliński Jakub Karol*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XIX, Wrocław 1974, s. 110–111.
- Wisner H., *Radziwiłł Krzysztof (1585–1640)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX, Wrocław 1987, s. 276–283.
- Wisner H., *Władysław IV Waza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995.
- Wisner H., *Zygmunt III Waza*, Warszawa 1984.
- Wojciechowski J., *Opinie o ceremoniale dyplomatycznym w Rosji na podstawie relacji uczestników poselstw Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII wieku*, „Wiek Stary i Nowy” 2019, t. XIV(XIX), s. [71]–87.
- Ziober A., *Postawy elit Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec elekcji Władysława IV Wazy i Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2020.
- Ziober A., *Postawy wybranych przedstawicieli rodziny Sapiechów czerejskich wobec elekcji w 1632 roku*, [w:] *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej XVI–XIX wieku*, t. I (*Sapiehowie*), red. T. Ciesielski, M. Sawicki, Opole 2018, s. 45–59.

Notka o autorce:

Maria Mucha – studentka II stopnia historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania badawcze: historia Polski XVI i XVII w., wojny polsko-rosyjskie w XVII w., działalność sejmów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII w., genealogia wpływowych rodów magnackich XVII w., historia społeczna i gospodarcza Rosji doby nowożytnej, historia powszechna XVII i XVIII w.

maria.mucha@edu.uni.lodz.pl